

jeronimskih hrvatskih ustanova koje su stoljećima bile vezane uz crkvu sv. Jeronima i Papinski hrvatski zavod u Rimu. Zbornik je najizvršniji svjedok višestoljetne skrbi Svete Stolice za Hrvate i hrvatsku opstojnost. Sve što je napisano u tom zborniku radova o Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu jest svjedočanstvo da je Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu stoljetna najvažnija hrvatska ustanova izvan domovine Hrvatske a u revnoj i ustrajnoj službi Crkve, hrvatskog naroda, evangelizacije i teologije. To je Zavod bio u svojoj bogatoj i teškoj prošlosti, toj svrsi služi i danas u suvremenom svijetu Crkve u Hrvata i hrvatskog naroda u cjelini. Sigurni smo da će tome časno služiti i u budućnosti.

Božo Odobašić

Istina ili podvala?*

Milorad TOMANIĆ, *Srpska Crkva u ratu i ratovi u njoj*, Medijska knjižara Krug, Beograd 2001., 251 str.

... Autorova namjera pri pisanju ove knjige nije savim jasno izražena niti je njegov odnos prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi (dalje: SPC) precizno definiran. Sam naslov ponajviše izražava njegov stav o tom pitanju. Njemu je sigurno sasvim jasno da se ta Crkva službeno zove Srpska pravoslavna crkva, no, on samim naslovom ističe da je ona u prvom redu srpska, što će kasnije precizno potvrditi (str. 231). Svoju analizu autor iznosi u 64

članka, koji po svojem pristupu imaju žurnalističku formu, ali po stilu su iznad običnog žurnalističkog a ispod strogo znanstvenog nivoa. Knjiga nudi mnoštvo upotrebljiva materijala i velika je baza podataka. Tematski su svi članci povezani s djelovanjem episkopa SPC prije, za vrijeme i poslije rata u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Kosovu i Srbiji. Kratke analize uvijek se temelje na neospornim povijesnim činjicama (autor za njih navodi izvore, ali ne i detaljne stranice), najčešće u obliku službenih stavova redovnih i izvanrednih zasjedanja Arhijerejskog sinoda SPC, izjava i djelovanja patrijarha Pavla, a posebno četiri "justinovca" (Atanasija Jevtića, Amfilohija Radovića, Artemija Radosavljevića i Irineja Bulovića). Autor prati njihovo djelovanje u razdoblju idejne pripreme od 80-ih, te u vrijeme njihove realizacije 90-ih godina 20. st. i poslije...

Autor konstatira, da je od 80-ih godina 20. st. stvarana srpska mašinerija, koja je kulminirala u 90-im, s ciljem ostvarenja Velike Srbije, tog vjekovnog sna svih Srba. Ta ideja okupila je ljude od pera (književnike), ljude u crnom (episkope i svećenstvo SPC), te političare. Autor u ovom djelu istražuje, te u kritičkom duhu prezentira veliki doprinos "ljudi u crnom" toj ideji. Njih naziva glavnim konstruktorima Velike Srbije.

Ideja novog srpskog poretka bila je ona okupljajuća. Ona je "otkrivala" navodnu zavjeru drugih naroda protiv Srba. U toj fazi zagrijavanja najvažniju su ulogu odigrali srpski intelektualci. Podsjećajući srpski narod na njegove

* Ovdje donosimo samo ulomke vrlo opširnog prikaza knjige, jer smatramo da ona ne zaslužuje više prostora. - *Napomena urednika.*

mitove, bajke i epske pjesme prelazili su na laži i poluistine, te su u njemu budili osjećaj nacionalne ugroženosti. Navodno braneći se od tuđeg nacionalizma postavljali su nacionalističke temelje Velike Srbije. U tom razdoblju riječ je bila glavno oružje. Sasvim je logično da su glavni igrači bili: Klub književnika Srbije, znanstvenu podlogu i formu projektu dala je Srpska akademija nauka i umjetnosti (SANU je Biljana Srbljanović nazvala "dom staraca", str. 39), a duhovna snaga toga plana bila je SPC. Tako su književnici začeli, znanstvenici rodili (memorandum - objavljen 24.-25. rujna 1986.), a ljudi u crnom trebali su ga, naravno uz medije, prenijeti u bazu i svojim autoritetom zadobiti povjerenje ljudi. Justinovci rado preuzimaju tu zadaću i ulaze u koaliciju s bivšim komunistima. Episkopi podučavaju političare politici a političari pravoslavne u vjeri. Idealno polazište i ishodište za takve ideje 80-ih je bilo Kosovo. Tu se spojilo povijesno s nacionalnim i vjerskim. Sve se pretočilo u nacionalističko...

Autor otkriva neke protivnosti u djelovanju SPC. Npr. sinod je u srpnju 1999. izdao priopćenje u kojem traži ostavku Miloševića. Kap koja je prelila čašu bilo je Kosovo. Skoro osam godina SPC je podržavala Miloševića a očito je da je zatražila ostavku kada je postala nezadovoljna ratnim uspjesima, zaključuje autor (str. 148). No, patrijarh se u studenom iste godine pojavljuje s Irinejom Bulovićem i vladikom Filaretom na prijemu kod Miloševića 29. 11. 1999. Svetac koji hoda, našao se među demonima, Božja ovčica u vučjoj špilji, ironičan je autor. Amfilohije je pokušao to obrazložiti

patrijarhovom zbunjenošću... Kasnije je Artemije javno istupao protiv patrijarha Pavla. On piše 6. prosinca 1999. javno pismo u kojem ga preklinje neka ih više ne dovodi u situaciju da ne mogu više pred svoj narod, jer on svojim postupcima učvršćuje rasklimani prijesto. Predbacuje patrijarhu da je svojim potezom objelodanio neslaganja u vrhovima SPC. On to više ne može kriti. Unutarnje borbe među episkopima bile su posebno očite kroz djelovanje u Arhijerejskom sinodu. Kad su tamo bili justinovci, onda tamo nije bilo mjesta za druge...

Podjele su još jače dolazile do izražaja nakon što su Srbi Kosova i Srbije odbacili međunarodno prisustvo a na Kosovu 24. ožujka 1999. počele NATO operacije, koje su trajale 78 dana. Patrijarh ponovo objašnjava narodu da je ovaj rat obrambeni. Kad je potpisan sporazum u Kumanovu, patrijarh zahtijeva Miloševićevu smjenu, što čini i sinod SPC 15. srpnja 1999. No, ta će odluka biti poništena, jer je nekim episkopima u sinodu bio istekao dvogodišnji mandat...

Srbi su u svojoj povijesti često imali državne i crkvene vode u liku i mentalitetu jastrebova i golubova. Među jastrebove moglo bi se ubrojiti kneza Lazara, Karadorda... a među golubove Stevana Nemanju, Miloša Obilića itd. Stefan Nemanja, pročitavši situaciju, poklekao je pred carigradskim carem Mihajlom Komnenom. Na taj način je imao poprilično uspjeha za srpsku državu. Knez Lazar nije to htio učiniti protiv mnogo jačeg neprijatelja. Vodio je u propast srpsku državu. Njegova kćerka Olivera bit će predana sultanu. Njegovi sinovi Stevan i Vuk ratovat će za sultana...

Također je sličnih likova, poput jastrebova i golubova, bilo i u SPC. Među golubove autor ubraja patrijarha Makarija, koji je 1577. uz pomoć svoga brata Mehmeda Sokolovića obnovio srpsku patrijaršiju, koja je bila nestala s lica zemlje padom Smedereva 1459. Na drugoj strani među jastrebove on ubraja patrijarha Jovana Kantula. On se aktivno uključivao u borbe protiv Turaka... Među jastrebove on ubraja i patrijarha Arsenija III. Crnojevića koji morade sramotno napustiti Peć i Kosovo. Takav je bio i patrijarh Gavriilo koji 1941. blagoslivlja pučiste, s generalom Simovićem na čelu, ali je to izazvalo njemačko bombardiranje. Slično je govorio i patrijarh Pavle kad je počeo NATO napad, da Srbi vode pravedan i obrambeni rat koji je Božja blagodan, pa je zato od njega i blagoslovljen. U travnju 1999. isti patrijarh predbacuje Miloševiću što nije popustio pred NATO zahtjevima, kada se vidjelo da oni nemaju namjeru kopneno napasti, pa zaključuje da ni svaki obrambeni rat ne treba voditi...

Autor si postavlja pitanje u sklopu odnosa SPC prema nasilju u posljednjem desetljeću 20. stoljeća: kada, koga, zašto i kako treba ubijati pravoslavni Srbin? Na prvo pitanje odgovara u ratu. Koga treba ubijati - odgovor je Nestrbe. Zašto treba ubijati - odgovara radi Velike Srbije, radi interesa Srpske crkve, srpske države i srpskog naroda. Na pitanje kako - odgovara ne mučiti žrtvu. Zbog takvog ponašanja i stavova neki misle da naziv "Srpska pravoslavna crkva", nota bene, u tom redosljedju u potpunosti odgovara vrijednostima u njoj. Na prvom je mjestu srpstvo, na drugom pravoslavlje a na trećem Crkva (kršćanstvo).

Stavljanje nacionalne ideje iznad vjerske naziva se filetizmom i osuđeno je 1872. na pokrajinskoj sinodi u Carigradu. Prema svemu ovome pacifisti među svećenstvom i episkopima SPC su rijetki i uvijek su nailazili na tvrd orah. Nisu pacifisti oni koji su uporno uklanjali Miloševića, a imali svoje favorite, te su uvijek zadržali srpsku državotvornu nacionalnu ideju na račun drugih. Ti su željeli Miloševića iskoristiti kao svoje sredstvo u objedinjenju svih tzv. srpskih zamalja. On je uspio njih iskoristiti kao svoje sredstvo. Kasnije su ga odbacili zato što projekt Velike Srbije nije doveo do kraja.

Zaključno bi se zajedno s Mio-dragom Petrovićem, stručnim suradnikom SANU-a, moglo reći da su episkopi SPC izgovorili mnogo riječi 80-ih i 90-ih, koje su se prije ili kasnije pokazale neistinitima. Pokušali su prikriti od svojih vjernika mnoštvo strašnih činjenica..., a prikrivanje notornih činjenica pogrešni su koraci za srpski narod dok su za druge narode bili vrlo pogubni. Mijenjali su vlastite stavove od danas do sutra, zavisno od društvenih i političkih okolnosti. Episkopi su pokazali da nemaju vremena za duhovne razgovore... Popularnost iz 90-ih skoro je potpuno iščezla. Samo mali broj vjernika oni su mogli učvrstiti u vjeri. Drugi dio se vrlo sablažnjavao. Tomanić zaključuje s Petrovićevom konstatacijom da su bili u raskoraku sa sv. Savom...

Niko Ikić